

Nakon sata borbe bataljoni su se sredili i pod njihovom zaštitom izvučeni su svi nastradali, a zatim i cela Brigada. U sumrak, Brigada je bila van domašaja opasnosti. Na žalost, neprijatelj se dokopao dragocene štapske arhive sa svim brojnim stanjima, komore, nešto oružja i druge opreme. Prva slavonska brigada je zadobila i prvu ozbiljnu ratnu ranu.

*

Na uporišta

Vicko Antić Pepe, komandant Psunjskog partizanskog odreda žurio je u pravcu Zvečeva. Jahao je žilavog dorata iz čijih nozdrva je izbijala gusta para. Pratio ga je kurir, mladi i čutljivi partizan na čijem su opasaču visile fišeklje, bombe i torbica. Nisu razgovarali, što je bio znak da komandant ima svojih briga. Pepe nije znao zašto je tako hitno pozvan u štab Zone. U jedno je bio siguran: Slavonija postaje značajno vojište. A iz direktiva, uputstava i izveštaja Glavnog štaba Hrvatske i Centralnog komiteta KP Hrvatske, upozoravano je da se na tom području zaostaje u stvaranju novih i operativno snažnijih partizanskih jedinica, a i da se kasni sa širenjem i pokretanjem stanovništva, naročito hrvatskog, u antifašističku borbu. Zašto je pozvan: kritika, novi zadatak, nova dužnost?

Ranjena Brigada se povukla na Krndiju, ali je još u toku tegobnog marša sređivala svoje redove. Radojica Nenezic je zamenio Tolju, a Gedeon Bogdanović Geco postao je načelnik Štaba umesto ranjenog Stanivukovića. Energični i žustri Radojica

tražio je da se u svim vodovima, četama, bataljonima - u hodu - otklone posledice iznenađenja u Gradištu. Najvažnije je bilo - podići glavu.

Već posle dva dana Brigada je iznenadno likvidirala železničku stanicu u Londžici na pruzi Slavonški Brod-Našice. Dolazak Brigade na Dilj ohrabrio je narod sela oko Živčana, Paučja, Podgorja i Borovika, pošto su ustaše i domaći folksdojčeri iz Našica i Podgorača često pravili pljačkaške ispade, pa je stanovništvo toga kraja najčešće živelo po šumama u zbegovima. Brigada je, međutim, imala zadatak da se prebaci sa Dilja na Papuk, gde je neprijatelj počeo da ugrožava slobodnu teritoriju na pravcu Kamensko-Zvečevo.

Bio je to naporan, iscrpljujući marš. Dani kasnog novembra natopljeni su vlagom, kišom, maglom, blatom i studeni, a noći još i mrazom i snegom. Ide se obično šumskim putevima, prečicama, uz posrtanje, ali bez zastoja.

Nije to više Dilj. mekana planina, predeo između Save, Bidža i Orljeve, u kojem nema vrletne bočine, gorskog rebra i mračnih provalija. Sada je sve to pred partizanskom kolonom na maršu kroz mračni Papuk. Puška žulja rame, opasači puni fišeklija i bombi ostavljaju rane na bedrima, cipele, čizme, bakandže, a često i samo uvijene i zavezane krpe oko stopala se raspadaju u blatu, na smrznutoj ilovači ili na bukovim šiljcima. Nemom kolonom se prenosi: Drži vezu, drži odstojanje, ovaj ili onaj na čelo i, najčešće, tišina!

U najvrednije osobine čuvenih brigada ubrajala se pokretljivost. Sposobnost da se za kratko vreme predu velika rastojanja, teško savladiva, često za teških nepogoda. Sve to može i čini pojedinac,

partizan. A on ide teškim korakom, oborene glave, sanjive, kapci teško padaju, misli blude između sna i stvarnosti, sve mu je na telu lomno, ispod pazuha, po leđima, dosadno mile vaši i samo malo češanja izaziva nesnosni svrab do slatkog bola, do krvi. Trofejni šinjel ili samo bluza mokri od kiše koja se sliva niz vrat, celim telom. Para i zadah od vlage, od znoja, prljavštine, još više omamljuje i muti razum.

Na sastanku se većina boraca spušta na zemlju i odmah tone u san. Borac Ivan Šterba gleda svoje goleme, gotovo bose, plave, iskrvavljene noge koje su ga pre nekoliko meseci iz Slavenskog Broda dovele u partizane. Tamo je bio prividno član ustaške mladeži. Imao je pristup i u ustaški logor. Sa sastanka ustaških funkcionera donosio je u svoju skojevsku organizaciju podatke, posebno dragocene podatke o tome kako planiraju hapšenje komunista, te o agentima i provokatorima u redovima Partije i Skoja. Tako je spasio mnoge svoje drugove i omogućio da se likvidira opasni špijun koji je pretio da izda istaknute komuniste. Posle toga došao je u partizane.

Sada je sve to iza njega, a on jednostavno borac. Mladićke iluzije o komunizmu, idealima, predstave o romantičarskom životu u partizanima, o blagosti drugarstva, sveopštoj pažnji i jednakosti, raspršile su se o tvrdi, surovi partizanski način života u koji je sve više ulazila tradicionalna primesa vojne discipline, podređenosti i poslušnosti.

A u sredini kolone bilo je nekoliko volovskih kola, na kojima su ranjenici. Teški zavoji sa usirenom krvlju skrivaju lica, ruke, noge, a sa škripom i

truckanjem izmešani su tihi jecaji i bolna zapomaganja. Kolona zamiče bilom Papuka.

*

Tokom novembra 1. slavonska brigada izvršila je napad na kamenolom Radlovac kraj Orahovice, oslobodila selo Čarajlije i rasterala oko šezdeset domobrana, zatim odbacila neprijateljevu kolonu jačine oko petsto ljudi prema Bučju Kamenskom i tako zaštitila oslobođenu teritoriju na južnim prilazima Papuku. U toku noći 22. novembra Brigada zauzima selo Velika u Požeškoj kotlini, a potom se prebacuje u sela između Voćina i Podravske Slatine.

Štab Treće zone smešten je na Zvečevu, u vili bivšeg šumarskog akcionarskog društva Gutman. Tu sve više dobija obeležje visoke komande. Ukočeni i dobro naoružani stražari, spremni osedlani konji, užurbane partizanske starešine, u dobrim uniformama sa crvenim oznakama, živo izlaženje i ulaženje u zgradu, vojničko pozdravljanje i oslovljavanje, ona pritajena strogost i opomena, što je odlika vojnih centara, sve je to sada bilo daleko od malih grupa boraca, jadno obučениh, gladnih, nenaoružanih - u svemu jednakih i ravnopravnih, skrivenih u šumi, zemunici ili u zabačenim kućama brđanskih sela.

Vicko Antić Pepe je, ulazeći ju zgradu Štaba, gotovo naleteo na Petra Drapšina. Žustro i autoritativno Drapšin je, bez mnogo objašnjavanja, saopštio Antiću da je postavljen za komandanta 1. slavonske brigade, da mu je za komesara određen Vlado Janjić Capo i da odmah preuzme dužnost i ratne zadatke.

Za kratkog boravka na Zvečevu, Antić je imao još jedan važan susret - sa Vladom Popovićem, sekretarom Centralnog komiteta KP Hrvatske. Lič-

*Petar Drapšin u Zailama
posle dolaska u Slavoniju*

nost takvog ranga nagoveštavala je i značaj njegovog boravka u Slavoniji. Antić je Popovića znao iz Španije, gde je bio trupni lekar u bataljonu „Đuro Đaković“. U besprekornoj uniformi, bez činova, sa ogrnutim šinjelom, ugladen i zalizane kose, odmah je stavio do znanja da je njegova odluka da Antić postane komandant Brigade. Smatrao je, takođe, da je došlo vreme da i Slavonci „malo više okrvave gaće“. Ta primedba imala je u Antićevim ušima veći značaj i dublji smisao od svih dosadašnjih analiza o razvoju ustanka u Slavoniji.

Pepe i Capo, novi komandant i komesar Brigade jahali su uporedo, prema selu Kometniku, u štab Brigade. Nisu se dotad poznavali. Capo je bio stariji, oko četrdesetak godina, krupan, temeljan, sa blagim svetlim očima, uzdržan u kretnjama i rečima. U stvari, bila je to važna ličnost sa karakteristikama koje su u partizanima imale najveću političku i moralnu vrednost: iz siromašne proleterske porodice, radnik, od rane mladosti revolucionar, organizator sindikata železničara u Sisku, već deceniju član Komunističke partije Jugoslavije, član Centralnog komiteta KPJ od čuvene Pete zemaljske konferencije

KPJ, održane u Zagrebu 1940, na kojoj je bio delegat. Organizator je i 1. partizanskog NOP odreda u Hrvatskoj i komandant Banijskog partizanskog odreda, tog lučonoše bratstva i jedinstva Hrvata i Srba na Kordunu i Baniji. Takva ličnost je u najvećoj meri naglašavala političku važnost koja se, pridavala 1. slavonskoj brigadi.

Pred njima je, nakon sata jahanja, bio Kometnik, komandno mesto štaba Brigade. Utonulo je u dremež, pripijeno uz tri potočića, razastrto na padinama papučkog gorja. Uočavaju se dva zaseoka: Zubići i Jorgići. Zapisi kažu da tu žive potomci Srba iz krajeva oko Ibra i gornje Drine koje su Turci naselili ovde još u XVI veku. To je miran, radan i siromašan narod.

Pre jedanaest meseci, ujutro 13. januara 1942, ustaše iz Podravske Slatine i Voćina opkolile su Kometnik i susedno selo Dobrić. Bio je dubok, neviđen sneg, teška hladnoća. Malo je ko mogao pobeći iz obruča. Planule su kuće, stogovi, ambari. Narod unezveren, očajan, sateran je ispred škole usred sela. Desetak je već ubijeno. Među njima i desetogodišnji Gojko Jorgić, mršavo, milo dete. Sabijene muškarce i žene počеше nemilice da kunduče, pljuju, udaraju. Kao stoku, uz pretnje i psovke, poterali su zatim oko dvestopedeset žitelja ovog sela u Voćin, gde su ih zatvorili u nekakav magacin i podrum. Unutra je bilo ugurano toliko naroda da ih se pedesetak do ujutro ugušilo. Sutradan su ustaše najpre, praveći zabavu od toga, nekolicini ljudi iskopali oči i zaklali ih naočigled okupljene dece. Ostale su pobili iz mitraljeza i pušaka pred zgradom opštine. Ostavili su samo deseticu živih koji su morali da pokopaju svoje mrtve meštane.

Šesti je decembar. Rano posle podne. U selu Ceralijama i Bokanam seljaci prežu konje ili volove. Njihove žene zapomažu Boga i sreću, a i ljudi su zabrinuti. Pedesetak kola je spremno da krene, ali se ne zna ni kada ni kuda.

Četiri bataljona Brigade kreću se u četnim kolonama. Štabovi znaju zadatak, borci još ne. Tek kada se bude stiglo do određenog mesta, svima će biti saopšten cilj ovog pokreta. Ipak, borci nagađaju. Ima ih i nezadovoljnih. Misle da se mora kazati svima, neki čak misle da se i njih mora pitati. Prvoborački duh i razmišljanja, kada su svi bili ravnopravni, ne samo u načinu života, već i u donošenju odluka, još su bili žilavi, naročito kod starih boraca. Ali, takvo se ponašanje sve više pogrдно nazivalo partizanštinom, jednom štetom za disciplinu, moral i borbena stanje u Brigadi.

Jedan od onih koji je brzo shvatao i prilagođavao se promenama koje su išle uz svakodnevno jačanje partizanskih jedinica je Borislav Mioljević Subara. Bio je jedan od nekolicine braće dobrostojeće seljačke porodice Mioljević iz sela Bobote kraj Osijeka. Bili su i veliki rodoljubi koje je 1941. godina pogodila kao požar. Živ i žustar, dvadesettrogodišnji Borislav je već prvih dana okupacije imao vezu sa partizanskom udarnom grupom Đoke Patkovića iz sela Pačetina. A kada su je ustaše uništile, Borislav je krenuo na Papuk, u slavonske partizane.

U to vreme krenuti kroz gustu ustašku mrežu, naći negde u brdima Papuka ili Psunja grupu partizana - bio je pravi podvig. Malog rasta, jake šije i vilica, te živih očiju, u svakoj je prilici pokazivao energičnost, hrabrost ali i lukavost. Brzo se proćuo.

Stajao bi prkosno i uspravno u kiši kuršuma, kretao sam na juriš kada su svi oklevali, bio miran kada se glava gubila. Vikao je na malodušne, a povladivao odvažnima. Takav je i napredovao u partizanskim redovima. Šubara je bilo poznato ime po selima oslobođene teritorije gde je vladala glad za pričama o podvizima hrabrih partizana, a takvima su se kod jednostavnog sveta pripisivale i nadnaravne osobine. Sada je Šubara išao, kao komandir, na čelu svoje 1. čete 3. bataljona. Često bi, više iz navike nego li iz potrebe, naređivao: tišina u koloni!

Iako decembarski, dan je bio blag i sunčan. U Podravinskoj Slatini, varošici od oko šest hiljada stanovnika, inače kotarskom mestu, i važnoj raskrsnici na putu i železničkoj pruzi Osijek-Zagreb, bilo je spokojno. U mnogim kućama meštani su točili vino, pa bi se tu najčešće okupljali ustaše i domobrani. Vino je bilo jeftino i pilo se mnogo.

Drugi, željni ljubavi, odlazili su u Aptičar i Kreminac, sokake siromašnih nadničara gde su tražili gladne i usamljene žene i devojke. U užem centru, zvanom pijaca, u najvećim zgradama bilo je smešteno nekoliko stotina domobrana i ustaša. O partizanima se govorilo, ali su oni, ipak, bili daleko u brdima. Slatina je i van njihovog domašaja, a i prevelik zalogaj za te odmetnike.

Štab Brigade je sa padom mraka stigao u zaselak nadomak Slatine. Bataljoni su se, prema zapovesti, spuštali prema uporištu: tri su blokirala prilaze, kao spoljne zasede, a Gecin 2. bataljon je napadao uporište.

Brigada je tako počela da izvršava jedan širi operativni plan, procenjen i zamišljen na Zvečevu, u Štabu Treće operativne zone. Osmislio ga je,

uglavnom Drapšin. Obaveštajci su javljali da neprijatelj napušta manja uporišta i da jenjava njegova aktivnost protiv partizana zbog nekakvih koncentracija južno od Save. Prva slavonska brigada, udarna snaga u Slavoniji, imala je da iskoristi tu priliku - da prođe rubom slobodne teritorije i otme što više oružja, uništi što više neprijatelja, mobiliše što više naroda u borbu i omogući stvaranje novih jedinica. Pepe i Capo upoznali su štab Brigade sa tim zamislima, i sada su njegovi članovi raspoređeni po bataljonima da neposredno učestvuju u napadu na Podravsku Slatinu.

*

Geco, komandant bataljona, duša napada na uporište ulio je polet i oduševljenje među svoje borce i rukovodioce pre polaska na izvršenje zadatka. Obišao je sve čete, vodove, desetine, razgovarao s borcima, šalio se, hrabrio ih i proveravao. Njegovom oku ništa nije moglo da promakne. On je dobro proučio zapovest i u njenu razradu za bataljon uneo sve svoje dotadašnje partizansko iskustvo, umešnost i znanje. A to iskustvo i znanje su ga naučili da su iznenađenje i odlučnost pola uspeha. Računajući na njegove velike sposobnosti, Pepe je upravo njega odredio da vodi napad na Podravsku Slatinu.

Geco je tako išao na čelu bataljona, na čelu udarne kolone sa grupom kojoj je odredio najvažniji zadatak i precizirao gotovo svaki korak.

Desetar Pero Dobričić, već iskusni partizan, odvažno je i ne skrivajući se, išao na čelu izviđačke patrole putem ka Slatini. Svi su nosili domobranske uniforme. Bez teškoća su savladali neopreznog stražara na ulazu u varošicu. Od njega su saznali i znake

raspoznavanja. Tako su neometani stigli na samu pijacu, gde su se ustaše i domobrani bezbrižno šetkali.

Dve čete su se spuštale sa visa Kamenovac, niz Gudinac i kroz Kreminac na Vatrogasni i Sokolski dom, gde su bile smeštene dve satnije. Jedna četa je zaobišla mesto i privukla se železničkoj stanici i žandarmerijskoj kasarni.

U 22 sata planule su bombe i zaštekali mitraljezi. Pošto se privukao Vatrogasnom domu, desetar Luka Vuković je smaknuo stražara, a vodnik Milorad Vidović, pravi junak u slatinskoj akciji, ubacio je kroz prozor nekoliko bombi, a zatim uskočio u veliku prostoriju i otvorio vatru na izbezumljenog neprijatelja.

Vatrogasni i Sokolski dom, hotel u centru i Građanska škola pali su u prvom naletu, gotovo bez borbe. Žilav otpor ustaše su pružale na železničkoj stanici. Tu su bili oni koji su okrvavili ruke - zlikovci. Međutim, Brigada je imala zadatak da se još pre svanuća povuče na polazne položaje, jer je pretila opasnost od dolaska jakih snaga iz okolnih garnizona. A tokom noći su u zaprežna kola iz neprijateljevih magacina tovarene velike količine svakovrsnih namirnica, dragocena hrana, odeća, obuća, cigarete, duvan, municija, toliko potrebni partizanskim jedinicama i narodu popaljenih sela. Srećom, u ovoj akciji samo su dvojica kola prevozila tri ranjena i poginulog Savu Komnenca iz sela Grahovljana, dok je neprijatelj imao više od pedeset mrtvih i ranjenih, a zarobljeno je šezdeset domobrana, nekoliko legionara i četiri oficira.

Akcija na Podravsku Slatinu, prvo kotarsko mesto koje je napadala Brigada, bio je pravi, iznenađujući udarac za neprijatelja. Bila je to i jedna od

posljednjih akcija Brigade gde se zahtevalo da se zadatak izvrši u toku noći, a pred svitanje da se povuče bez obzira na uspeh.

Voćin je varošica iz legendi i stvarnosti. I zimi i leti, i ujutru i uveče, izgled ovoga kraja je ozaren onom lepotom kojom priroda tako raskošno daruje neke svoje večne tvorevine. Ovde su templari vekovima unazad gradili crkve i samostane, a Turci za svojih vek i po bazare i kaldrme. I nepristupačnu zidinu što i danas opominje da je ovo baština istorije. Mesto je prava brava za Podravinu i ključ za sve prolaze i prevoje ka Savi, Slavonskoj Požegi i Daruvaru. Prilegao kao raskošni cvet u moru slavonskog hrasta i bukve, u moderno je doba Voćin postao ždrelo koje je nemilice gutalo drvenu masu za Austriju, bogataše, liferante, a sada i za Hitlera i Pavelića. Hiljade nastajanja i propadanja, što jedno mesto sudbinski vezuje za vojsku, ratove, bojeve i stradanja - to je istorija Voćina, brdske varošice u srcu Slavonije.

Istorija nije mogla da se izbegne. Druga bojna, takozvanog 4. gorskog zdruga, nalazila se u Voćinu. Ukupno oko petsto ustaša, domobrana i Nemaca. Očekivali su napad partizana. To su pokazivale grozničave odbrambene pripreme i potpuna borbena spremnost.

Na prilazima je bio spoljni pojas, u utvrđenim zgradama u mestu težišta odbrane, a na dominantnoj i nepristupačnoj turskoj utvrdi snaga za odbranu na život i smrt. Preko dana je život u Voćinu bio kao u vojnom logoru, a do kasno u noć sa Turske gradine odjekivale su ustaške pesme i prateći povici. Ali, svu tu zastrašujuću pretnju gutali su neprozirna i nedokučiva pomrčina i u njoj skriven protivnik sa najubojitijim oružjem - iznenađenjem.

Komandant 12. brigade Vicko Antić, politkomesar Vlado Janić i zamenik komandanta Radojica Nenezić u selu Sekulincima pre prvog napada na Voćin, decembra 1942.

Danima su oko Voćina bile neumorne i lukave oči i uši Brigade. Prikupljali su i sređivali podatke i obaveštenja o neprijatelju u Voćinu: snazi, rasporedu, naoružanju, kretanju. Deca, žene i starci iz okolnih sela su krišom i pod raznim izgovorom odlazili u uporište i tamo žudno posmatrali i osluški-vali. Na povratku su ih čekali informativni oficiri Brigade i izviđači. Od njihove umešnosti, hrabrosti i domišljatosti zavisio je plan napada, uspeh akcije, životi boraca.

*

Došla je velika noć, 11. decembra 1942. Hladna, mračna, natopljena mržnjom, strastima, strepnjama i šapatom. Bataljoni su imali precizne zadatke, čete,

vodovi takode: Kalvarija, Preveda, Žandarmerijska stanica, Ustaški tabor. Katolička crkva. Turski grad - bili su glavni objekti koje je trebalo zauzeti. Zapovest je bila izričita: napadati do potpunog uništenja neprijatelja i oslobađanja Voćina.

Tama je iznenada proključala od provale mitraljeskih rafala i detonacija bombi. Svetleći meci šarali su mrak, a trenutni bleskovi osvetljavali su delove zgrada, drveća i pogurenih prilika koje trče poput utvara.

Počelo je da sviče kada je Pajo Orozović Brko sa svojom 1. četom 1. bataljona izbio na Kalvariju, nadomak Turskog grada. Dakin 4. bataljon jurišao je uz Turski grad sa južne strane. Kroz noć je odjekivao njegov poznati uzvik: napred, moji! ... Druga četa 2. bataljona zauzela je opštinsku zgradu i borci su zarobili oko sto pedeset domobrana.

Sistem odbrane bio je razbijen, ali su ustaše u taboru, zgradi žandarmerije i na Turskom gradu davali ogorčeni otpor. U jutarnjoj izmaglici, kada se još ni na metar nije raspoznavao čovek, 1. bataljon je prodro u rovove pri vrhu Gradine. Ispred 3. čete je oprezno išao komandir Ljuban Popović. Iznenađeno se sudario sa ustašama. Došlo je do gušanja, borbe prsa u prsa. U tom sukobu odmah su poginuli komandir Ljuban, vodnik Petar Jovičić, te borci Petar Prodanović, Stanko Dragović i Žarko Žarković.

Na tom pravcu gotovo polovina neprijateljeve posade je pronašla izlaz, spas u bekstvu prema Miokovićevu i Pivnicima, najbližim uporištima. Ujutru, i sve dopodne, još su se čuli pucnji, ali oko podne je i to utihnulo. Voćin, tvrdo neprijateljevo

uporište, u središtu najprostranije slobodne teritorije Slavonije, bio je partizanski, oslobođen.

*

Čita se nova zapovest. Pred Brigadom je Orahovića. Varošica podno Krndije. Stražar pred Podravinom. Stražar na komunikaciji Osijek-Zagreb. Ratni zadaci Brigade postali su borba za gradove, manje i veće, ali uvek vrlo značajne. Sa njihovim padom neprijatelj gubi vlast i kontrolu nad velikim područjima i važnim putevima.

Čekali su i bili spremni. Više od dvesto ustaša, folksdojčera, legionara i pripadnika drugih formacija već su u sumrak odlazili u bunkere, rovove, utvrđene zgrade i ležali uz otkočeno oružje. Bila je to surova posada, prožeta mržnjom bez milosti, pripremljena da se bori do poslednjeg metka.

U Brigadi vladaju uobičajene borbene pripreme. Od štaba do borca. Najviše je sastanaka. Za napad na naseljeno mesto potrebno je izvršiti psihološke pripreme, tako da hiljadu ljudi, hiljade pojedinaca misle, osećaju, žele i mogu jedno - da izvrše zadatak.

Održavaju se sastanci skojevskih grupa po četama. U Brigadi je oko dvesto pedeset skojevaca. Sa njima rukovodi brigadni komitet, po bataljonima takođe komiteti, u četama skojevske grupe. Organizacija načela i sadržaj rada su isti kao i u partijskim organizacijama. Uopštjeni lik skojevca, mladog komunista, mladog čoveka i borca revolucije u ideološkom i političkom vaspitavanju i svakodnevnom životu Brigade, predstavljan je na gotovo uzvišeni način. Bio je to naš Korčagin iz romana „Kako se kalio čelik“, čovek čije se sve misli i sve ljubavi

poistovećuju sa Partijom. A u borbi Partija traži od skojevaca heroje, mladiće koji preziru smrt.

Na sastanku skojevske grupe u 3. četi 3. bataljona je i komesar čete Antun Humski. Sekretar grupe je šesnaestogodišnji Branko Jelić, rodом iz Slavenskog Broda. Uniforma i ozbiljnost skupa, pa ni prevremena tamna boja rata, ne mogu sakriti dečaćku nežnost i prigušenu radost. Jelić govori jezikom nadahnutog borca. Humski mu odobrava i kao komesar čete još više naglašava značaj akcije na Orahovicu.

Desetak partizana u toj seljačkoj sobi sede po podu i žudno slušaju. Većinom su to dečaci od petnaest do osamnaest godina iz ustaničkih sela i okolnih varošica, koje je povukao sa sobom ratni vihor i učinio ih ratnicima. Njihove predstave o Skoju su maglovite i nerazumljive, ali ih i sama pomisao na to ime čini važnim i odgovornim. Oni znaju da se skojevac u borbi ne povlači, ne leži, ne plaši i ne skriva glavu ni kada mitraljez kosi. Već toliko puta na sastanku su čitali kako je komsomolac Crvene armije - Matrjosov grudima zatvorio otvor na fašističkom bunkeru. Taj je podvig bio njihov ideal.

Borba za Orahovicu trajala je već satima. Bataljoni i čete su, prema utvrđenoj zapovesti, prodrli do objekata napada i slamali otpor u njima. U središtu mesta partizani su opkolili opštinsku zgradu, ali dalji prilaz je bio nemoguć. Iza svakog prozora, iza ograde i iz obližnjih bunkera desetak mitraljeza je kosilo svaku travku koja bi se pomerila. Bio je to pravi koncert smrti. I oni najtvrdi nisu mogli odagnati misao: sada će me pogoditi, sada... A vreme prolazi. Zaklon tako neodoljivo drži čoveka

u bezbednosti, ali raste i otpor toj paralizi. Što su partizani prikovaniji za zemlju, to je neprijatelj obesniji.

To je trenutak za skojevce, bombaše, za dečake partizane. Šesnaestogodišnjaci Branko Jelić i Simo Plavšić sa po dve „kragujevke“ izleteše iz svojih zaklona. Nisu stigli daleko. U jednom trenutku izvilo se mlado telo Branka Jelića u poslednjem trzaju. Pao je sasečen mitraljeskim rafalom, dok je Simo teško ranjen otpuzao do zaklona.

Sve je to posmatrao Anton Humski, komesar čete. Zgrčio se. Sve dvadeset tri godine, koliko je imao, zbile su se u samo jedan trenutak: i rodni Zagreb i dečaštvo na Maksimiru, sukob s ustašama, bežanje u partizane još 1941. godine, lutanja po Kalniku i sada Brigada, njegova 3. četa. Nije imao izbora, jer su ga gledale nežne Brankove oči. Mrtve. Odvrnuo je bombu i poleteo. Trčao je samo nekoliko koraka...

U brigadnom izveštaju o uspešnoj i dobro izvedenoj akciji na Orahovicu bilo je zapisano i ovo: u zgradi opštine bilo je deset domobrana koji su davali jak otpor i ubili tri naša druga. Poginuli drug, komesar 3. čete 3. bataljona zove se Antun Humski, radnik iz Zagreba. Brigadni izveštaji navode imena samo poginulih starešina. Ime Branka Jelića, deča-ka, ostalo je zapisano s

*

Brigada je u pokretu. Zimski su dani i noći. Danju zubato sunce kristalnim sjajem poliva inje po smrznutim granama, a noću iz zvezdanog neba pada ljuti mraz. Do Duzluka i manastira Ružice iznad Orahovice, gde je kolona ušla u tamnu senu Papuka,

počinje uspon. U početku se ide živahno, ali što se više zamiče, hod postaje sve sporiji i teži. Mitraljazi i kutije s municijom se sve češće prenose od borca do borca. Sada svaki vod ima najmanje dva „šarca" ili „brnca", što Brigadi daje veliku vatrenu moć, ali i otežava pokret. Puškomitraljesci ili „šardžije" - kako su ih zvali, zbog njihove hrabrosti, a i značaja u borbi, bili su poštovani koliko i dobri rukovodioci. Brigada ih je imala mnogo: Lazu Utješinovića, Radu Markovića, Nikolu Lasića, Milutina Vujića... U toku marševa, iako se mitraljesci teško odvajaju od svog oružja, borci nastoje da ih što više odmene. Teško idu i konji, natovareni komorom, municijom. Sa njihovih, od znoja sjajnih sapi i vratova, izlaze oblaci pare. Ovo je marš-manevar Brigade, deo Drapšinovog plana: udariti iznenadno neprijateljeva uporišta po rubu slobodne teritorije i tako stvarati što veću operativnu osnovicu za nove i snažnije prodore. Plan je podrazumevao često napore i iscrpljujuće marševe da bi se prešla velika rastojanja i Brigada se pojavila na mestu gde to neprijatelj nije uopšte očekivao.

Na jednoj rudini, sedeći na konju, Vicko Antić Pepe prati promicanje kolone. Otkako je došao za komandanta Brigade, ona je, prošavši nekoliko borbi, očvrsla, postala snažna borbena jedinica. Većina boraca je bila dobro obučena, imali su karabine, bombe za opasačima, poredak je bio pravilan, marševska disciplina uzorna.

Sačekao je 4. bataljon na čijem je čelu jahao Dako Puač. Prišao mu je, jahali su uporedno. Antić je od prvog trenutka zavoleo mladog Daku, njegovu živu prirodu, veliku želju da se dokaže kao vojnik i komandant, ali pre svega, njegovu spontanost. U

njemu je otkrivao one tipične osobine zbog kojih je toliko zavoleo Slavoniju, Slavonce i sav taj dragi i živopisni kraj. Pepe je govorio Daki da idu na Orljavac i Kamensko čijim se osvajanjem otvaraju vrata u Požešku kotlinu.

U Orljavcu je bilo oko stotinu folksdojčera, a u okolnim mestima: Kamenskom, Milivojevcima i Tornju još dva puta toliko. Orljavac će biti napadnut na Božić, prvi put u zoru kada posadi posle slavlja i umora popusti budnost. Pošto je to Dakin teren, zavičaj, određen je da napada 4. bataljon, a ostali će biti u zasedama. Kada se očiste ova uporišta, pravac prema Slavonskoj Požegi je otvoren.

Dako je naizgled slušao ozbiljan, a u mislima je bio zadovoljan što komandant Pepe njemu otkriva zamisli i poverava tako važan zadatak.

Kolona odmiče. Treba „preskočiti" Papuk, njegove strmenite strane, moćni greben i osvanuti kojih tridesetak kilometara dalje.

U ledenoj i svetloj noći Dako je govorio svom postrojenom bataljonu. Video je lica komandira i komesara, partizana. Sve je dobro poznavao. Bilo je tu Puača, Bosiočića, njegovih bliskih i daljih rođaka, prijatelja, poznanika - sve iz ovoga kraja, i sela iz kojih je neprijatelj avgusta 1942. zverski poubijao i u bunare pobacao preko hiljadu tristo ljudi, žena i dece. To su bile njihove majke i očevi, braća i sestre, dede, babe, najbliži. Popalio je zlikovac kuće, blago, ostavio za sobom pustoš i čemer... Nema milosti prema takvom okorelom neprijatelju. Nema odstupanja dok ne bude uništen. Samo hrabro moji braćo i drugovi... Dakin glas drhti od uzbuđenja. Drhti ceo bataljon od napetosti. Došao je trenutak da se izravnaju računi...

Napad na Orljevac Daku je snažno podsećao na događaje od pre godinu dana, kada su, kao malobrojna partizanska grupa, tek partizansko jezgro, počinjali borbu baš u ovom kraju. Još 16. oktobra 1941. krenuo je sa još osam boraca na selo Poljansku, iz kojeg su od pojedinih mesnih ustaša počela prva razbojništva, pa i zverstva nad Srbima. U selu se isticao i ustaški tabornik, organizator nasilja i mržnje među, do juče, složnim stanovništvom.

Ta je akcija bila Dakina zamisao. Ostvario ju je, isprobavajući svoje vojne sposobnosti, iako su neki partizani bili protiv, jer je u Poljanskoj bilo oko dvadeset i pet dobro naoružanih ustaša. Ipak, Dako je po bistrini i brđanskoj nadarenosti bio dorastao da doskoči neprijatelju, a uzdajući se u svoja vojna znanja izneo je i zamisao: ako ih iznenadimo, gotovi su. Imaćemo dva velika uspeha - nove puške, a naša pobeda odjeknuće kao grom po celom Psunju.

Kada je pao mrak, Dako je na čelu svoje grupe ušao u selo, kao da su neka vojska. Niko na njih nije obraćao pažnju. A Dako pravo u centar, do zvonika, pa u tabornikovu kuću. Ovaj u krevetu. Za njega je sve bilo gotovo.

I tako je Dakina smionost stvarno donela partizanima prvu ozbiljniju pobedu, prvo oružje i prvu slavu, a njegovo ime postalo je simbolom ustaničke borbe. Glas o Daki dopro je do drugih partizanskih grupa, pa su do njega pohitali organizatori ustanka Slavonije da ga uključe u prvu Papučko-krndijsku četu. Ali, glas je dopro i do „Palije“. Za odmazdu on je spalio njegovo selo Kruševo, a oca mu živog bacio u vatru.

U vreme dok je Dako govorio svojim borcima, nekom čudnom slučajnošću, u Orljevcu je zapovednik uporišta Viktor Slavnić primio naređenje da njegova jedinica bude spremna za pokret iste večeri. Pošto je bio Božić, a većina njegovih vojnika se veselila, pa i ponapijala, Slavnić je izmolio da se pokret odloži do jutarnjih sati. Ipak je, iste večeri, povukao dobar deo obezbeđenja i naredio da budu spremni za pokret prateći i pozadinski delovi. Sve je to u velikoj meri umanjilo borbenu spremnost neprijatelja u Orljavcu, a partizanima uveliko išlo naruku.

Prvu četvu vode komandir Pero Radivojević Točak i komesar Branko Bjegojević Bjego. Pre polaska Bjego je obišao četvu, zastao brižno kod svakog borca, nalazio je toplu komesarsku reč i kao da je, dodirujući rukom nečiji obraz, rame, ili ruku, poželeo sreću i želju da svaki svoj zadatak izvrši, preživi i ostane neozleden. Bjego je jedan od stotine brodanskih omladinaca koji su se, još u godinama pre rata, pripremali za ovu veliku oslobodilačku, partizansku borbu. Aktivni skojevac još od 1939. na dan napada na Jugoslaviju, javlja se kao dobrovoljac radi odbrane zemlje. Slom stare države je u mladom studentu razbuktao rodoljublje i komunističko opredeljenje, pa se sa žarom prihvata partijskih zadataka. Njegovo je zaduženje održavanje partijske veze između Slavanskog i Bosanskog Broda. U maju 1941. Branka su, zajedno sa Mirkom Bulovićem Zetom, Ivanom Senjugom Ujakom i još nekolicinom komunističkih uhapsile ustaše, ali su zbog nedovoljno dokaza brzo pušteni. Ipak, to je bio signal predstojeće opasnosti, pa i Bjego 1941. godine odlazi u partizane. Inteligentan, marksistički obrazovan, postaje poli-

tički rukovodilac, komesar. Na dan formiranja Brigade on je komesar 1. čete u Dakinom bataljonu.

Tri čete su krenule sa tri strane u Orljavac. Hrlili su pravo u centar, po taktici koju je Dako primenio u Poljanskoj

Ne znajući šta se sve zbiva u Orljavcu, partizani su pred svitanje počeli koncentričnim napadom. Iznenadjenje je bilo potpuno. Neprijatelj je bio zbunjen. Ali, u centru, kada odstupnice više nije bilo, pružio je ogorčeni otpor. Padali su i ginuli ustaše i folksdojčeri, ležali po putu, jarkovima, kraj bunkera. Desetak ih je zarobljeno. Nekoliko puta su pokušali da se probiju iz obruča i tom im nije uspelo. Svaki put su dočekivani i košeni vatrom, kako je to u planu napada i bilo brižljivo predviđeno. Među mrtvima je nađen i komandant uporišta Viktor Slavnić. Svuda unaokolo su ležali novi automati, mitraljezi, puške, dragoceno naoružanje za nove borce. Ali, i Brigada je platila svoj danak: dvanaest poginulih, sedamnaest ranjenih. Ratoborni, ali i nadahnuti partizani 4. bataljona, sa Đakom u prvim redovima, na najtvrdim mestima su činili čuda od junaštva: desetar Jakov Bosiočić Veseli je na čelu desetine sa bombama u rukama odbio besomučni protivnapad. Lazo Draganić je, u gušanju s jednim Nemcem, ovome izbio oči... Pre podne, 26. decembra Dako je izašao pred komandanta Brigade Pepepa i raportirao mu da je Orljavac oslobođen.

Još dok je borba jenjavala, u Prvoj četi se osećalo da neko nedostaje. Prvo je komandir Točak povikao: Gde nam je komesar? - Iznenadna zebnja je prešla na borce. Nema komesara Branka Bjegojevića! Ne čuje se njegov glas. Strepnja je ubrzo postala stvarnost: omiljeni, mladi komesar Bjege

ležao je mrtav, nedaleko od jednog bunkera. Sreća koju je, uoči napada svakome poželeo, njega samog nije poslužila. Pored njega poginuli su i borci: Stojan Golubović iz Šumetlice, Vaso Mutavdžić iz Popovaca, Luka Radivojević iz Milivojevaca, Drago Radovanović iz Odžakovaca, Božo Rupić iz Velike Klise, Stojan Stanić iz Oljasa, Joco Lukić iz Šušnjara...

Predviđajući da će neprijatelj odmah i vrlo jakim snagama priteći u pomoć napadnutom Orljavcu, Štab brigade je čak tri bataljona odredio na obezbeđenje. Ubrzo se pokazalo da je to bila pravilna odluka. Poseban zadatak dobio je Gecin 2. bataljon: da blokira uporište Kamensko u kojem se, takode, nalazila nemačka posada.

U vreme dok je Dakin bataljon slamao poslednju odbranu u Orljavcu, iz Slavonske Požege su u nekoliko navrata pokušale da se probiju jake snage Nemaca i ustaša. Glavni udar bio je usmeren na Šubarinu 1. četu. Zahvaljujući njegovoj umešnosti i hrabrosti, ali i neustrašivosti njegovih boraca, među kojima se isticala desetina Pante Miloševića, ni uz podršku artiljerije i avijacije nije uspeo da prodre, već je pretrpeo teške gubitke. Zajedno s onima u Orljavcu, neprijatelj je imao oko 150 poginulih, među kojima i nekoliko oficira.

Uspeh bi bio i znatno veći da je 2. bataljon napao uporište Kamensko, umesto što ga je samo blokirao. Ova je posada bila toliko uspaničena da nije ni pomišljala na otpor, već samo kako će da se izvuče, da pobegne iz okruženja. I, zaista, iskoristivši nebudnost u 2. bataljonu, a uz pomoć nekih seljaka, vodiča iz sela Mijača, koji su dobro poznavali teren i sve skrivene prolaze, posada iz Kamenskog je uspela da se izvuče i pobegne za Slavonsku Požegu.